

Også i dag spiller P3 i 21 timer og også i dag vil over halvdelen af Danmarks befolkning indfinde sig i lytterskaren

om hverdagsmusik og musiklytning

af Per Drud Nielsen

»Det første, vi gør her, det er jo at tænde radioen, når vi står op. Jeg har altså radioen tændt om formiddagen, inden jeg går på arbejde kl. 12. Så det er jo sådan noget, jeg går og hører, mens jeg bli'r færdig herhjemme. Man både lytter og lytter ikke. Og det er jo det samme på arbejdet«.

Med disse nøgterne ord kortlagde A.F. sine hverdages musiklytning for mig, da hun for et par år siden deltog i min spørgeskema- og interviewundersøgelse over musikforbruget gennem massemedierne.¹⁾

Hun fortalte videre, at hun selv bestemte, at radioen også skulle være tændt bag den kantinedisk, hvor hun arbejdede om eftermiddagen. Jeg spurgte derefter, om hun så fortsat lyttede til radioen, når hun kom hjem:

»Jah, men direkte lytter til det, det gør jeg jo ikke. Man tænder radioen, og så går man og gør det, man skal gøre«.

Dette er hverdagsmusik i sin yderste konsekvens og også i den bogstavelige betydning af at være hver dags musik. Lydkilden er et P3, som hver evig eneste dag kun tier stille i 3 natte-timer, og hver evig eneste dag når ud til over halvdelen af Danmarks millionbefolkning.

Det var en af mine intentioner, da jeg påbegyndte den ovennævnte undersøgelse, at jeg ville kaste mig over en musikkultur, hvis relevans var helt åbenbar alene i og med dens rent kvantitative udbredelse. Denne intention blev ikke skuffet. Tværtimod vidner undersøgelsen om en hverdagsmusikalsk målestok, set ud fra hvilken alle andre ellers nok så gennemslagskraftige musikkulturer tager sig ud som rene minoritets-anliggender!

For en halv snes år siden, hvor universiteternes musikud-dannelser endnu var så godt som udelukkende kunstmusikud-dannelser, blev det i opgøret herimod en hyppig parole, at ud-dannelserne var elimenter i deres stofvalg i forhold til popu-lærmusikken udenfor murerne. Det er en helt afgørende reali-

sering af denne parole, at ungdomsmusikkulturerne er kommet til at fylde så meget i studierne, samtidig med at dette selvsagt er fundamentalt for kvalificeringen af vordende gymnasie- og HF-lærere. Men vil man se ud over erhvervssigtet og altså uden for også gymnasieskolens mure, da bliver for det første teenager- og ungdomsgruppen en enkelt generation ud af mange, og for det andet bliver det lange voksenlivs musikalske akkompagnement – hverdagsmusikken – en næsten altfavnen-de massekultur, eller rettere: Den bliver massekulturen, i forhold til hvilken det nok så moderniserede musikstudium stadig er og bliver elitært i sit stofvalg.

Man kan indvende mod denne betragtning, at hverdags-musikkulturen jo ikke er oppebåret af nogen musikalsk interesse eller aktivitet. Men *uinteressert* musiklytning er jo ikke det samme som *uinteressant* musiklytning. Tværtimod: At den halve danmarksbefolkning dagligt tænder for radioen med volumeknappen nær nul, på trods af at det sjældent skyldes eller rummer så meget som gnisten af fascination eller interesse, vidner om, at der her foreligger en massekultur, som nok er et ikke bare musikalsk studium, men også et sociologisk og psykologisk studium værd.

II

I efteråret 1980 havde »Kanal 22« inviteret radorådsnæstformand Jørgen Kleener og chefen for radioens kultur- og samfundsafdeling, Jørgen Vedel Pedersen, i studiet for at diskutere misforholdet mellem P1's meget små og på den anden side P3's mastodontagtige lyttertal. Kleener revsede P1 og foreslog, at det blev moderniseret, »peppet op«. Vedel Pedersen, hvis afdeling er »hovedleverandør« til P1, ville ikke følge denne opfordring til at »lokke husarerne ind«, men foretrak at fastholde P1's »høje kvalitet« over for et P3, »som er fordummende«, som Vedel formulerede det.

Man kan dårligt have andet end sympati for Vedels imødegåelse af Venstrepolitikerens Kleeners populistiske og markedsførlignende ideer om P1. Men når Vedel fører kampen over i fjendens lejr og taler om et »fordummende« P3, da gør han sig til talsmand for en bestemt kritik af P3, som har været og er helt utroligt udbredt, men som – den være sig nok så velment fra Vedels side – er grundlæggende forkert.

»Fordummelseskritikken«, som man kan kalde den, mod P3 er ligeså gammel som P3 selv. Den var en grundbestanddel i 60'ernes nyradikalisme, hvor bl.a. Ernst Bruun Olsen fandt, »at popmusikken er et af de mest fordummende fænomener i vor tid – dette åndelige narkotika, som opløser alle anstændige følelser hos folk«, – og hvor Johan Fjord Jensen i en berømt polemisk bogtitel udskiftede kategorien »homo sapiens« med »homo manipulus«.

Men denne »fordummelses-« eller manipulationskritik mod popkulturen er forkert, fordi den gør lytterne, massepublikummet, til en fritliggende slagmark for vareverdens og massemediernes konsumterror. Man forstår m.a.o. publikummet som en slags viljesløst masseoffer for et nationalt, kulturelt narkotikum, og herved overser man følgende helt fundamentale forhold:

- a) En musikkultur må basere sig på et behov. Også populær- eller hverdagsmusikken må altså modsvares af et lytterbehov.
- b) Dette behov er ganske vist ikke noget »naturligt« behov (det er der jo iøvrigt ikke meget, der er); men det er heller ikke noget »falsk« behov, – det er ikke i Vedels, Bruun Olsens og Fjord Jensens forstand et popbehov, som poppen selv har fremmanipuleret og fordummet os til. Det er derimod (som snart sagt alle andre behov) et helt reelt *historisk* behov, d.v.s. et behov, som ikke er popgrossisternes smarte påfund, men som er vokset frem gennem menneskers livshistorie, levevilkår og hverdagsliv.

Derfor er det en præcis korrektion af »fordummelseskritikken« mod vareverdenen og dens udbud, hvad en af denne vareverdens »bestyrere«, en markedsføringseksperter, en gang har udtalt: »You don't make profits by creating needs, but by finding needs and filling them«.

Og derfor er udtrykket »hverdagsmusik« iøvrigt et godt udtryk. Det rummer i sig, hvor denne musik finder sit behovsre-

servoir: i hverdagene, i det fortravlede arbejde og i den fortravlede fritid.

I forbindelse med »Kanal 22«-diskussionen mellem Kleener og Vedel blev netop denne sandhed sat på plads – ikke af nogen af de to radiofolk, men af en lytter, der var inviteret i studiet som en kurios undtagelse; han lyttede netop ikke til P3, men til P1:

»Det hænger nok sammen med, at jeg er det, man kalder et privilegeret menneske. Når man er kunstmaler, så er man sin egen arbejdsgiver, og så kan man tillade sig lidt mere end så mange andre, der skal gøre et stykke arbejde på et kontor eller i en eller anden samlebåndsmekanisme«.

Hvad er nu konsekvenserne heraf, når man vil beskæftige sig med hverdagsmusikken og dens samfundsmæssige baggrunde?

De er kort og godt, at hverdagslivets vilkår og behov hos de 1,3 millioner »stamlyttere« til »De ringer, vi spiller« bli'r en 1,3 millioner gange vigtigere forståelsesbaggrund end Jørn Hjørtings hjernevindinger eller forholdet mellem den statslige radiofoni og en Bent Fabricius-Bjerrers budgetter! Konsekvensen er m.a.o., at P3 i dag og P3's historie gennem den lillesens år, programmet har eksisteret, må ses i lyset af den samfundsmæssige udvikling af hverdagslivet og levevilkårene hos lytterne.

Lad os begynde med at se på, hvordan P3's historie er forløbet:

III

Det interview-citat, jeg startede denne artikel med: »Det første vi gør her, det er jo at tænde radioen, når vi står op. Man både lytter og lytter ikke«, – dette P3-lytnings-vidnesbyrd kunne ikke have været fremsat i P3's første år fra 1963.

For det første kunne man ikke ha' den kørende dagen lang. P3 sendte nemlig kun fra middag til midnat og altså ikke som i dag fra den årle morgen og næsten døgnet rundt.

Og for det andet ville den passive lyttemåde – at »man både lytter og lytter ikke« – ikke kunne pågå så uafbrudt og entydigt. Dertil var flere af de enkelte udsendelser også i dagtimerne for målrettede i deres publikumssøgning og tilsvarende for profilerede i deres indhold som f.eks. »For teenagere – Ebbe Langberg spiller plader« og »Kom indenfor (i dag hos familien Kampmann)«.

Program 2

7.45 Vi bruger også

12.30 Giro 413

Mogens Landsvig
(Bidrag kan sendes til: Giro 7000413,
TV-byen, 2860 Søborg)

14.05 Spot på:

Fra månedens scene og show
Erik Schack

14.30 Sport og Musik

Jørn Mader og Henning Hauth

17.05 Radiorim

Lise Schrøder, Peer Møller og Vagn
Borggaard læser lytternes egne digte
og krydrer med musik.

18.05 Søndag for dig

Mere om Elisa og
Benjamin

Tilrettelagt for de små af Trille

19.05 Søndagskvist

Et magasin for større be-
voksne bl.a. med oplæs-
ninger af Fischer Sørensen og
Kirsten Holst

9.05 Program

9.10 Musikradio

10.05 Ballade

Manuskript: Jørn Mader
Medv.: Lotte og Ida B.
Klaver: Nils
Red.: Ida B.
(Genudsendelse)

10.20 Radio aktiv

Nye bølger i engelsk comedy
Ole Corneliussen
Jarl Friis-Mikkelsen
(Genuds. 19. april 10.55 P1)

11.05 Spil for livet

Den franske sangerinde Fania
Fenelon overlevede to
koncentrationslejre. Fordi hun kunne
synges, blev hun medlem af den
kvindelige fangers orkester i
Auschwitz.

Monica Krog-Meyer og Kaj Bruun

12.02 Radioavis

Den nordtyske radios (NDR,
Hamburg) bidrag til
Nordring-festivalen på øen Jersey
sommere 1981.
(Næste uds. 4. april 22.05)
(Fælles med P2)

23.05 Farvel søndag

3

Radioavis hver time 5.00-2.00

Musikradio 5.05-9.00

7.45 Vi bruger også

(Sendes igen 18.55)

8.10 Lytidag

8.15 News in English

9.05 Noget for noget

Et musikalsk ønskeprogram med
meninger.

Teddy Petersen.

Tlf. (09) 12 12 08 døgnet

Adr.: Noget for noget, L

5100 Odense C.

10.05 Landbotimen

Endag på Landbocentret

Peter Laursen.

11.05 Pausegymnastik (66)

(Genudsendelse)

11.10 Samspil: Dansk musik

Claus Levinsen.

(Tlf. (01) 13 05 30 kl. 12.00-13.00)

ellers skriv til 'Samspil', Postboks

1505 København V)

11.58 Sprogminuttet

12.02 Radioavis

12.20 Programoversigt

12.30 Musikradio

13.05 Udsnit

Send os Deres forslag til et 25

minutters grammofonprogram. Vi

vælger,

og De kommenterer Deres pladevalg over

telefonen.

Erik Kramshøj.

13.30 Guitar-musik

Fra Radiokonsert mandag.

Villa-Lobos:

Præludier nr. 2 og 5.

Albeniz.

9.05 Deringer-v.

Lyttere med et telef

endetal 44, kan rin

22 kl. 7.15-8.15.

Jørn Hjorting

(Fælles med P1)

11.05 Pausegymna

(Genudsendelse)

11.10 Samspilskon

Pianisten Elisabeth

musik af f

Troels Sv

11.58 Sp

12.02 Ra

12.20 Pr

12.30 Mu

13.05 Ud

Send os D

minutter

og

De komm

telefonen

Arne Hon

13.30 Mu

af bl.a. Ta

14.05 Pa

(Genudse

14.10 Ist

15.05 Pla

Hans Otto

16.05 He

Erik Kaar

16.55 Me

fra Lands

og Fjernse

17.05 P.S

Peter Kro

18.05 Ny

18.15 No

for forsko

Idag et elin

5.05-2.00
Lyttere med et telefonnummer hvis
endetal er 44, kan ringe til (01) 12 36 22
kl. 7.15-8.15.
Jørn Hjorting
(Fælles med P1)
11.05 Pausegymnastik (66)
11.10 Samspil-konsert
Pianisten Elisabeth
spiller med Erl Nielsen og

11.58 Sprogminuttet

12.02 Radioavis

12.20 Programoversigt

12.30 Musikradio

13.05 Udsnit

16.05 Hej P3

17.05 P.S.

18.05 Nyheder fra Grønland

18.15 Noget for dig

18.55 Vi bruger også

19.05 For visevenner

20.05 Folk-nyt

22.20 I studiet: Gaby

Jeppesen

23.05 Kunstnere og kogekunst

0.05-2.00 Natradio

Program 3

Radioavis hver time

7.00-2.00

7.05 Musikradio

8.05 Søndagskvist

Et magasin for større be-

voksne bl.a. med oplæs-

ninger af Fischer Sørensen og

Kirsten Holst

9.05 Program

9.10 Musikradio

10.05 Ballade

Manuskript: Jørn Mader

Medv.: Lotte og Ida B.

Klaver: Nils

Red.: Ida B.

(Genudsendelse)

10.20 Radio aktiv

Nye bølger i engelsk comedy

Ole Corneliussen

Jarl Friis-Mikkelsen

(Genuds. 19. april 10.55 P1)

11.05 Spil for livet

Den franske sangerinde Fania

Fenelon overlevede to

koncentrationslejre. Fordi hun kunne

synges, blev hun medlem af den

kvindelige fangers orkester i

Auschwitz.

Monica Krog-Meyer og Kaj Bruun

12.02 Radioavis

12.20 Programoversigt

12.30 Musikradio

13.05 Udsnit

Send os Deres forslag til et 25

minutters grammofonprogram. Vi

vælger,

og De kommenterer Deres pladevalg over

telefonen.

Erik Kramshøj.

13.30 Guitar-musik

Fra Radiokonsert mandag.

Villa-Lobos:

Præludier nr. 2 og 5.

Albeniz.

9.05 Deringer-v.

Lyttere med et telef

endetal 44, kan rin

22 kl. 7.15-8.15.

Jørn Hjorting

(Fælles med P1)

11.05 Pausegymna

(Genudsendelse)

11.10 Samspilskon

Pianisten Elisabeth

musik af f

Troels Sv

11.58 Sp

12.02 Ra

12.20 Pr

12.30 Mu

13.05 Ud

Send os D

minutter

og

De komm

telefonen

Arne Hon

13.30 Mu

af bl.a. Ta

14.05 Pa

(Genudse

14.10 Ist

15.05 Pla

Hans Otto

16.05 He

Erik Kaar

16.55 Me

fra Lands

og Fjernse

17.05 P.S

Peter Kro

18.05 Ny

18.15 No

for forsko

Idag et elin

Endelig var der den gang for megen tale til en konsekvent brug af P3 som »hverdagsmuzak«. Der var således udsendelser, hvor talen var hovedbestanddelen, f.eks. »Dags dato«, en radiopendant til TV's »Dagens Danmark«.

Alt dette har imidlertid ændret sig!

21-timers sendetiden blev indført ved den reform i 1975, hvor P2 samtidig blev i praksis nedlagt (samsendingen med P3). Schleimann ønskede iøvrigt den gang at tage skridtet fuldt ud til en døgn drift.

For det andet: Overgangen fra de mere profilerede udsendelser til den større anonymitet, hvor de enkelte udsendelser så at sige er en musikalsk pluralisme uden yderligheder (ingen salmer og betonrock), og hvor P3 således modsvarer en uinteresseret, passiv lytning, – denne overgang har fundet sted gradvis. Kulminationen på denne udvikling indfandt sig allerede før midten af 70'erne med de meget sigende eller rettere højlydt intetsigende udsendelsestitler »Tretten-nul-et«, »Fjorten-nul-et«, »Femten-nul-et« og – pas på! – »Musikradio«.

Endelig, hvad angår andelen af tale i P3, har en utilfreds Hans Vangkilde, som arbejdede på P3, formuleret udviklingsretningen meget præcist:

»For P3 er der afsat procentuelle normer for, hvor megen tale der må være i denne kanals programmer. Disse krav er siden P3's start blevet strammet mere og mere, og den dag er vel ikke fjern, hvor diktatet i al sin enkelhed lyder: Hold din kæft og spil noget musik!«

Samlende for disse ændringer kan man sige, at P3 har udviklet sig i retningen af meget lange sendetidsstræk med et meget uprofileret, anonymt indhold, svarende til meget store lytteomfang og til en tidløs, passiv og uinteresseret lyttemåde.

»Man både lytter og lytter ikke«, fortæller A.F. Og de øvrige deltagere i mine interviews fortæller tilsvarende: O.V.D.L.: »Vi har radioen indstillet på P3, og så drejer man ikke væk fra det. Jeg kan bare ikke fortælle dig, hvad jeg har hørt. Det aner jeg ikke spor om, jeg har bare hørt det«. J.A.N.: »Jeg lukker bare op. Det er ikke altid, man hører, hvad der bli'r spillet«.

I P3's barndom, hvor udsendelserne var mere profilerede, var de også mere underholdende, og gennem P3's historie har der været flere udsendelser, der henvendte sig til netop et underholdningsbehov, f.eks. den hedengangne »Dansktoppen«.

Men i dag har P3 ikke så meget med underholdning eller fascination at gøre. I dag er det typisk – jvf. interview-citaterne ovenfor –, at man lytter passivt og uinteresseret.

Spørgsmålet er da, hvilke hverdagsbehov der gemmer sig bag denne lytning.

IV

Jeg tror, at man må skelne mellem to overordnede behov, som jeg her vil kalde det hverdagspragmatiske behov og tidløshedens behov.

Det første af dem, det hverdagspragmatiske behov, har Carsten Overskov beskrevet meget malende i sin artikel »Det evige velvære« med udgangspunkt i Det Tredie Riges radio og dens fanfarer:

»Disse fanfarer ville være garantier for, at der ikke var sket noget alvorligt. Så længe musikken blev afviklet planmæssigt og uden den mindste kanontorden i baggrunden, kunne det ikke være helt galt. Der var nogle, der havde hold på tingene, at situationen stort set var uændret. Nu til dags og her i landet har Radioavisen og TV-avisen deres fanfarer. Der bliver ikke blæst. Radioavisen har lagt sordin på og nøjes med et ydmygt tema, der dårligt tør være sig selv bekendt. De skal fortælle, at de meddelelser, som kommer nu, de er ikke noget særligt, når det kommer til stykket. De er komplet udramatiske, fordi de skal fortælle, at livet er udramatisk. At alting stort set er uændret. Hverdagsmusikkens vigtigste funktion (ikke bare hos nyhedsvibrafonen, men også hos de 55 minutters musik uden om timenyhederne, –pdn) er at sige, at alting stort set er uændret. Den indkapsler virkeligheden, klemmer katastroferne ind mellem to stykker på vibrafon (og 55-minutters musikmoduler, –pdn). Musikvignetterne kommer igen hele tiden – der er et nyt show om en time – båndet er spolet tilbage. Vignetterne (og musikken) er en statisk faktor. Nyhederne kommer igen om en time. Nyhederne er en statisk faktor. Nyhederne afspejler virkeligheden. Virkeligheden er en statisk faktor. Når virkeligheden ikke ændrer sig væsentligt, behøver du heller ikke lave dit eget liv om«.

Hverdagslivet er blevet stadig mere pragmatisk, – det vil sige, at hverdagslivet er blevet stadig mere styret af kortsigtede og rent praktiske nyttekalkulationer. Hverdagslivet er m.a.o. gennem de sidste årtier i tiltagende grad blevet en slags

dagens og vejens praksis, mens det omvendt tidligere i højere grad var styret af ideologier, af livs- og verdensanskuelser, som man orienterede sig efter, dannede sig meninger efter og handlede efter. Tidligere orienterede man sig efter, hvad man opfattede som *sandt*; vor tids pragmatik består i, at man nu snarere orienterer sig efter, hvad der kan opfattes som *rigtigt* udfra en rent praktisk rationalitet, som bl.a. Agnes Heller og Thomas Leithäuser har formuleret det.

Denne hverdagspragmatik indebærer en handlingslammelse, ja, sågar en lammelse af forudsætningen for handling, nemlig meningsdannelsen. Derfor rummer den ikke handlingsmønstre, endsige tolkningsmønstre over for omverdensændringer. Den kan kun rumme disse omverdensændringer, for så vidt som disse er ledsaget af en form for garanti for, at de ikke anfægter hverdagspragmatikken. For hver gang hverdagspragmatikken er truet, er der m.a.o. behov for udstedelsen af en slags »hverdagspragmatikkens driftssikkerhedsgaranti«.

Før hverdagspragmatikken havde gennemsat sig, i 1956, hvor Sovjet invaderede Ungarn, blev der flaget på halv i næsten alle Danmarks baghaver. Uden at udråbe dette som politisk praksis og uden at forherlige de koldkrigeriske aspekter heraf må man immervæk sige, at der her blev manifesteret et konsistent tolknings- og handlingsmønster over for en omverdensændring. Den 13. december derimod, hvor en general, parti- og regeringschef sendte kampvogne på gaderne i Polen, og hvor man nu kunne få gentagne meddelelser herom i P3's time-nyheder, gik man ikke i haven med flaget, men blev siddende og fik de næsten ubeskårne musikmoduler fra Hans Bisgård og co. med i købet.

Om lidt går verden under; men først skal vi ha' lidt musik. Vi lever under en hverdagspragmatik, og i samme øjeblik den trues af en general, i samme åndedræt skal den gøres »tryk« af en Ann Britt Mathiasen. Hvilken effekt ville indførelsen af krigsretstilstanden iøvrigt ha' haft, hvis der i stedet for musik havde været fuldstændig stilhed mellem timenyhedernes gentagne meddelelser?

Nej, vi skal ha' musik, og denne musik skal falde på de tidspunkter, hvor vi er vant til den.

»De laver for tit om på tidspunkterne, man kan jo godt være helt indgroet i, at der skal komme det og det på det og det tidspunkt«, som I.B.W. siger det i et interview.

V

Behovet for P3's anonyme, musikalske indpakninger af vores verden, som typisk er blevet en »omverden«, stammer altså bl.a. fra en hverdagspragmatik. Men hvorfra stammer da denne hverdagspragmatik?

Jeg tror, at den må ses som en kvalitativt ny hverdags-forholden-sig, som på en række punkter var en effekt af 60'ernes højkonjunktur, det nye velfærdssamfunds afgørende gennembrud.

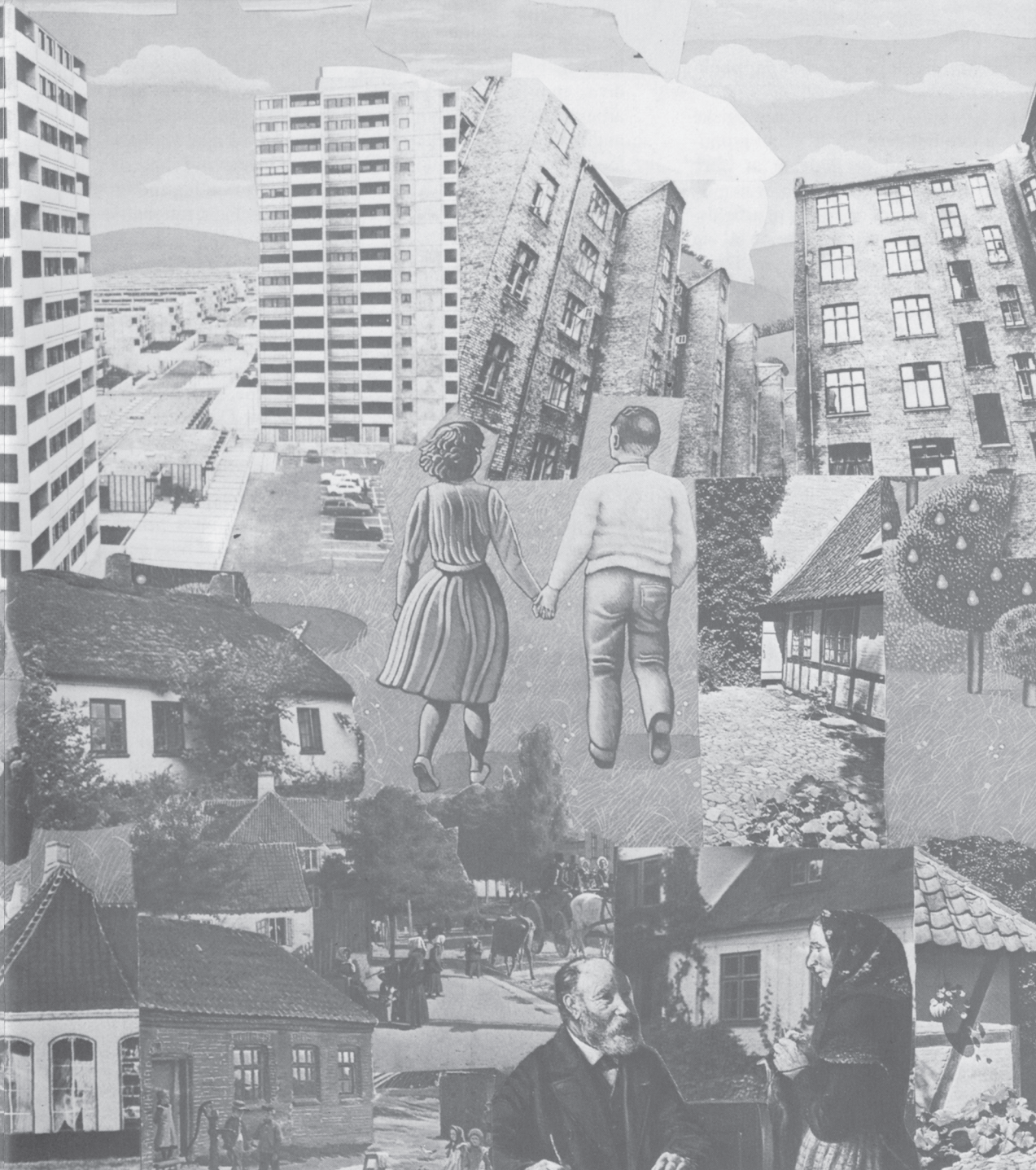
For det første indebar højkonjunkturen en kraftig svækkelse af de følelser af klassetilhørsforhold og klassestolthed, d.v.s. de klasseideologier, som man tidligere i høj grad havde orienteret sig efter og opbygget sin fritidskultur efter. Jeg tænker her ikke på klasseideologi i den politiske betydning af f.eks. en revolutionær bevidsthed, men på de klasseidentiteter, som i 50'erne var et bæredygtigt grundlag for fritidskulturernes klassekarakter: på den ene side arbejderbevægelsens sportsforeninger, sangkor, hornorkestre, afholdsforeninger, forsamlingshuskulturer og på den anden side borgerskabets finkulturelle haller, loger, håndværker- og borgerforeninger. 60'ernes velfærdssamfund rokkede naturligvis ikke ved de grundlæggende klasseskel, sådan som disse kan defineres ud fra arbejdsmarkedet: Samfundet var stadig baseret på, at nogle sælger deres arbejdskraft, mens andre køber den og lever af den. Men på det andet marked – det store forbrugsrettede varemarked – blev de sociale forskelle, målt i købekraft, væsentligt udjævnet og løftet op på et højere niveau. Dette betød, at sociale forskelle nu ikke længere blev oplevet som svælg, men snarere som mindre kvantitative og målelige forskelle. Og det var på denne baggrund, de gamle klasseideologier blev svækket.

Lidt groft sagt: I stedet for at identificere sig kvalitativt gennem en klassemæssig rodfæstethed, identificerer man sig nu kvantitativt gennem højden af ligusterhækken og længden af limousinen – sammenlignet med naboens.

Det var således ikke uden grund, at fremtrædende politikere, bl.a. Hilmar Baunsgård, i 60'erne erklærede ideologierne for døde. Og hverdagspragmatikken har udfyldt en del af det »hul«, de svækkede livsanskuelser har efterladt.

Dagens og vejens tænkning har afløst den ideologiske tænkning, og dagens og vejens daglige akkompagnement, hverdagsmusikken, har afløst det gamle, mere profilerede, mere taleprægede og mere underholdende P3.

»land og by«.
Collage af
Ib Salomon Hansen.

Højkonjunkturen har bidraget hertil på endnu et par punkter.

Familien blev således i 60'erne delvis løst fra ideologiske opgaver og funktioner, som den tidligere havde været grundlagt på, opdragelsen af (og alt, hvad det indebar at være »hjem« for) børn og unge. Højkonjunkturens hjul blev nemlig holdt i sving bl.a. i kraft af de gifte kvinders tilgang til arbejdsmarkedet, samtidig med at højkonjunkturstaten kunne ta' sig råd til at opbevare børnene, når begge forældre var ude. Dette har først og fremmest haft en række fremmende effekter for kvinderne og i forholdet mellem kønnene; men det har også bidraget til den afideologisering og pragmatisering, jeg har talt om.

Endelig har det bidraget til den samme tendens, at den identitet, man har kunnet hente gennem sit arbejde netop gennem 60'erne forrykkede sig kraftigt i balancen mellem på den ene side arbejdsstolthed – med levn fra de gamle håndværksarbejdsarter – og på den anden side kedsomhed, d.v.s. netop pragmatik. Men det er i sig selv en længere historie og peger iøvrigt snarere i retningen af det andet hverdagsmuskalske behov, jeg annoncerede ved starten af afsnit IV, tidløshedens behov.

VI

Når man taler om gennemsnættelsen af 60'ernes velfærdssamfund, er det næsten altid med udgangspunkt i lønstørrelser, købekraft og levestandard; men væksten i denne side af samfundslivet var kun et symptom. Den havde sin baggrund – og på nogle punkter også sin pris – i nogle voldsomme ændringer i produktionslivet, som man kun sjældent taler om, – ændringer, som enkelte steder i landet førte en ny arbejderaktionsform med sig: maskinstormen.

Den umiddelbare efterkrigstid var kendetegnet ved en opbremset kapitaludvikling og en stor arbejdsløshed. Produktionslivet måtte genetableres gradvis. Indslusningen af dele af de arbejdsløse akkumulerede en kapital, som igen kunne beskæftige flere, og efterhånden kom der så mange hjul i gang, at man også kunne indsuge en afvandring fra landet til byerne. Denne kvantitative genetablering og udvidelse af produktionslivet nåede imidlertid sin »endestation« ved starten af 60'erne. Udover en del af de gifte kvinder var der ganske simpelt ikke væsentligt flere arbejdsreserver at ta' af; man havde opnået,

hvad der på »socialdemokratisk« hedder »fuld beskæftigelse«, d.v.s. en arbejdsløshed på ca. 2-3%, som er passende ud fra arbejdsmarkedets fleksibilitetsbehov. Dette betød, at de akkumulerede kapitaltilvækster måtte reinvesteres med andre mål for øje end rent kvantitative udvidelser. Og man begyndte derfor – ikke som noget nyt, men i et langt større omfang end før – at investere i kvalitative produktionsomlægninger, rationaliseringer, ny teknologi.

I den statslige »Perspektivplan II« fra 1973 kan man således læse om 60'erne, at der er pågået »en ændring i kapitalens sammensætning. Siden 1965 er investeringerne i maskiner gået stærkere i vejret end bygningsinvesteringerne. Der er næppe tvivl om, at selve tilbagegangen i arbejdsstyrken (d.v.s. tilbagegangen i nyrekrutteringsmulighederne, –pdn) har haft en positiv effekt på arbejdsproduktiviteten. Det har tvunget virksomhedsledelser ud i nye produktionsformer. . . har været medvirkende til øget teknologibevidsthed i erhvervene«.

Netop denne overgang fra at akkumulere kapital primært gennem øget produktionsomfang til at akkumulere primært gennem øget produktivitet fører til en sænkelse af hver enkelt vares realværdi og således til en større købekraft. På denne måde ytrede denne udvikling sig i en kraftig højkonjunktur; men samtidig indebar den en ændring af arbejdslivet. I endnu højere grad end tidligere blev arbejderne vedhæng til maskinerne, samlebåndsproduktion blev for alvor udbredt, arbejdet blev langt mere finarbejdsdelt end tidligere, de håndværksmæssige arbejdsarter blev endnu færre end før, den ufaglærte og ikke den faglærte arbejder blev prototypen. Igen er der ikke tale om en ensidigt negativ udvikling; f.eks. bli'r arbejdet fysisk lettere. Men denne fysiske lettelse såvel som den nævnte større realløn har sin pris i en psykisk arbejdsbelastning: arbejdet bli'r kort og godt langt, langt mere repetetivt, d.v.s. gen-tagelsesbaseret, end det har været før. Og det bli'r stadig mere repetetivt for stadig flere mennesker – også uden for de egentligt manuelt produktive erhverv.

Umiddelbart betragtet er jeg med denne redegørelse kommet noget langt væk fra emnet; men faktisk har den ovennævnte øgede repetetivitet i stadig flere menneskers arbejdsliv stor betydning for anonymiseringen af P3 og for den tilsvarende udbredte passive P3-lytning. Og denne betydning går gennem en bevidsthedsmæssig dimension, tidsoplevelsen. Overordnet

kan man skelne mellem to modpoler, hvad angår tidsoplevelse: en oplevelse af tiden som noget kvalitativt fremadskridende, der konstant bringer noget nyt med sig, og på den anden side en oplevelse af tiden som en slags »tidslig lineal«, en rækkefølge af fuldstændig ens afmærkninger, d.v.s. tidspunkter. Mange historie- og bevidsthedsteoretikere, bl.a. Lefebvre og Krovotza, har hæftet sig ved, at den førstnævnte oplevelse af tid som forandringsbærende og processuel har været typisk for de gamle førkapitalistiske landsamfund med deres sammenhæng til årstidscyklus'en, mens den sidstnævnte oplevelse af tid som tidspunkter på en snor er typisk for kapitalismen med dens klokkeslets-skematisering af både arbejdsugen og arbejdsdagen og med dens basering af økonomien på netop produktionstid fremfor på de konkrete arbejdsprodukter og behov.

Nojagtig den samme balanceforskydning mellem de to »rene« typer af tidsoplevelse kan man imidlertid iagttage på mikroniveau i forbindelse med den overgang til langt mere repetetive arbejdsarter, som jeg har beskrevet i det ovenstående:

Med det langt mere repetetive arbejde fra op mod midten af 60'erne bliver nemlig også tidsoplevelsen langt mere repetitiv, om man vil; den bliver mere lineal-agtig. Og dette begrænser sig ikke kun til oplevelsen af arbejdstiden, men bliver mere eller mindre en total tidsopfattelse, »som en fortsættelsesadfærd, der stammer fra produktionen«, som Negt og Kluge siger det. Tiden bli'r tidløs, den bli'r en tid, der står stille, fordi hvert enkelt tidspunkt er ens.

»Det var lige som om enhver tanke var koblet sammen med håndbevægelsen ved maskinen og som følge heraf ligeledes måtte gentage sig selv ved enhver gentagelse af denne bevægelse«, har en kvindelig arbejder udtalt til en tysk interviewundersøgelse.

Læseren kan afprøve fænomenet i mild form ved at se, hvad der sker ved tankevirksomheden, hvis man læser denne Modspil-side 50 gange i træk. Læseren kan afprøve fænomenet i mild form ved at se, hvad der sker ved tankevirksomheden, hvis man læser denne Modspil-side 50 gange i træk. Læseren kan afprøve. . .

Skulle man gennemlæse samme side indeholdende en stadig gentagen sætning 50 gange, ville det sikkert være velkomment med lidt musik i baggrunden! Ikke musik, hvor der skete for

meget; så ville man ikke kunne læse samtidig. Heller ikke for høj musik. Musikken skulle nemlig ha' den funktion at distrahere tankerne en smule, men den må ikke være så påtrængende, at den samtidig distraherer det gøremål, man sidder i, hvad enten det nu er dette her folkeskoleafstrafningsagtige læs-det-samme-50-gange eller det er kartoffelskrælning, kontorrenskrivningsarbejde eller samlebandstrummerum.

Hermed er jeg stødt frem til den anden behovsbaggrund bag det stadig mere anonyme P3 og udviklingen af den udpræget passive lyttemåde, nemlig tidløshedens behov, det behov, der udspringer af det repetetive arbejde og den – også uden for arbejdstiden – tidløse oplevelse af og gennemlevelse af hverdagen.

»Det der Fanfare er godt. Så jeg ved ikke, om det er måden, det bli'r serveret på af Christian Flagstad. Det er sådan nogle gode, kvikke melodier, og han kører det hurtigt igennem. Så kan man jo følge med i rytmen, hvis man nu slår søm i. Men hvis det nu er noget dramatisk noget, og hvis man nu står og laver noget, og man skal koncentrere sig, så ryger man jo hen og slukker for apparatet, så kan man ikke holde ud at ha' den larm i baggrunden«, fortæller J.A.N., som er bygningsssnedker, i et interview.

Men den tidløse hverdagsmusiklysning begrænser sig ikke til arbejdsdagen.

»Det er den her vane – man er på 3'eren, den kører godt nok på 3'eren, når jeg hører radio«, fortæller I.H.J., og I.B.W.: *»Hvis jeg var hjemme hele dagen, så gik den nærmest hele dagen«.*

Dette er ikke musik i fritiden, men musik til fritiden. Det er behovet for et let musikalsk akkompagnement i gennemlevelsen af hverdagens tidløshed, og her er intet mere velegnet end P3's tidslineal med dens timenyhedsafmærkninger:

»Radioen kører, og så følger man jo med. Man behøver ikke at kigge på uret; man hører, at nu er det ved den tid«, fortæller J.A.N.

VII

Alt dette leder meget nemt – og med rette – tankerne hen på muzak. Og P3 er faktisk også kommet til at ligne muzak. Ikke i weekends, hvor der er for meget tale: »Sport og musik«, »Trafikradio« m.m. Heller ikke på aftenne, hvor man finder de

mere profilerede udsendelser henvendt til bestemte målgrupper: »Jazznyt«, »Rocknyt« m.m. Men i hverdagens dagtimer finder man en række lighedstræk:

Den »rigtige« muzak sendes i moduler med små intervaller imellem, for at dens effekt ikke skal devalueres, som hvis den kørte konstant, og for at den ikke direkte skal »smelte sammen« med den rutine, den ledsager.

P3 er tilsvarende modulopdelt. Her er det timenyhederne, der sørger for intervallerne.

Den »rigtige« muzak skal tage til i »stimulans«, som det hedder, i takt med at arbejdsstrætheden øges henimod normal fyraften kl. 16. Tilsvarende er det på P3 netop mellem kl. 15 og 16, man finder de mest rappe discjockey-udsendelser med den mest hårde timing, mens omvendt udsendelserne efter kl. 16 og indtil kl. 18 ofte er lænestolens blødere familiepop.

Men der er også forskelle mellem P3 og muzak, f.eks. det klassiske »Middagsmusik« – finkulturens daglige gidsel i P3 i form af ½-times populærklassikere. Her er det imidlertid sigende, at netop bl.a. disse udsendelser har lave lyttertal. I min egen undersøgelse var der tale om en halvering af lyttertallene kl. 13.30, hvor denne udsendelse står på programmet.

For et par år siden kritiserede en lytter »Middagsmusikken« i et radio-selvkritisk telefonprogram:

»Skal radioen være pædagogisk, eller skal radioen – når det drejer sig om P3 – være en radio, som f.eks. de mennesker, der er på arbejde, kan bruge? – Som i England i sin tid den der Calling All Workers, hvor man gjorde et stykke arbejde ud af at spille også for den arbejdende del af befolkningen«.

(I parentes bemærket var BBC's indførsel i sin tid af dette arbejdsmusikprogram et resultat af videnskabelige muzakrapporter, bl.a. Wyatt & Langdons undersøgelse af musiks adspredende virkning over for »Fatigue and Boredom in Repetitive Work«.)

VIII

Hverdagsmusiklytningen har – som det forhåbentligt er fremgået – bestemte samfundsmæssige betingelser. Men den er også betinget af en egenskab, der knytter sig til selve det musikalsk-lydlige fænomen:

Musik er svingende luft; musik har m.a.o. ikke den samme begrebsfasthed som skrevne eller talte ord eller som billeder, døde eller levende. Netop dette gi'r hverdagsmusikken en hel

særegen status som massekommunikationsgenre; det gi'r den mulighed for at fungere som hverdagsledsagelse, som hverdagskulisse, – en mulighed, som de andre massekommunikationsgenrer ikke har.

Man kan tapetsere en hel væg med plakater, og man kan stå og kigge vedvarende på en af plakaterne gennem en hel dag, men ikke hvis man samtidig skal arbejde eller støvsuge. Men de musikalske luftsvingninger kan som et mere diskret (lyd) tapet end plakattapetet ledsage snart sagt hvad som helst.

Udover denne betingelse for hverdagsmusikken i selve musikkens natur, gør der sig selvfølgelig også betingelser gældende i det konkrete musikvalg.

Jeg har allerede nævnt, at »Middagsmusikens« populærklassikere ikke er sagen i denne forbindelse. De svarer ikke til en tidløs lytning; de distraherer ikke alene tankerne fra rutinen i de gøremål, man står i, de distraherer også selve disse gøremål. Som et kuriosum kan det nævnes, at en af de tidligste muzakundersøgelser godtgjorde, at klassisk musik virkede imod hensigten: mindre produktivitet og flere arbejdsulykker. Det korrekte musikvalg er som nævnt pluralismen uden klassisk musik og uden andre »yderligheder«. Forskellig musik, som perler på en snor, ingen proceskarakter, ingen linie gennem programmet, som ved dets slutning måtte kræve, at man også havde hørt begyndelsen. Musikradio.

IX

Ved starten af denne artikel gjorde jeg op med en meget udbredt misforståelse af P3 og populærmusik, nemlig forståelsen af populærmusikken som et manipulationsfænomen grundet på de kulturindustrielle kapitalkoncentrationer og statsmonopoliserede massemedier, der står bag. Hvis nu denne utroligt sejlivede forståelse af tingenes sammenhæng skulle være korrekt, da skulle vi jo allesammen stå til fals for al denne manipulation og fordummelse. Vi er alle ens for Herren – eller rettere: Vi har alle radio, og står således allesammen i trådløs forbindelse med de højere manipulatoriske magter. Så hvis nøglen til forståelsen af hverdagsmusikken ligger i koden for manipulation, så må denne manipulation logisk indbefatte alle.

Men faktisk er hverdagsmusikken et fænomen, der knytter sig til bestemte befolkningsgrupper, mens andre befolknings-

grupper på det nærmeste er fritaget. Og netop denne »socialt skæve fordeling« af hverdagsmusikken viser, at hverdagsmusikens tilstedeværelse ikke alene skyldes medieapparaterne, – at dens tilstedeværelse overhovedet ikke skyldes disse medier i en misforstået betydning af fordummelsesapparater, – men at hverdagsmusikken henter sin ondsindede eksistensberettigelse i bestemte befolkningsgruppers hverdagsliv – og ikke i andres. Mens vores radioapparater jo er næsten ens, er vores hverdage til gengæld vidt forskellige.

Hvordan tager denne »socialt skæve fordeling« af hverdagsmusikken sig nu ud?

I min undersøgelse, som var baseret på Århus bykommunes voksenbefolkning, tegner der sig følgende billede heraf:

På en almindelig hverdag har de faglærte og ufaglærte arbejdere, de dårligst stillede funktionærer og tjenestemænd samt de hjemmearbejdende ægtefæller gennemsnitligt lyttet mellem 10½ og 13 P3-udsendelser (dette svarer ikke til 10–13 timers lytning. Alle de små udsendelser, nyheder, pausegymnastik, forbrugervejledning m.m. er talt med, så det svarer til et gennemsnit på ca. 4 timer).

Til sammenligning med disse 10½–13 aflyttede P3-udsendelser har de selvstændige, en midtergruppe af funktionærer og tjenestemænd, arbejdsløse og pensionister aflyttet mellem 7 og 9½ P3-udsendelser.

I bund ligger de uddannelsessøgende og de bedst stillede funktionærer og tjenestemænd, med ca. 5 dagligt aflyttede udsendelser.

P1-tallene er mikroskopiske små i sammenligning. De forskellige befolkningsgrupper aflytter fra ½ til pensionisterne 2 P1-udsendelser dagligt.

Ser vi nu igen på P3-tallene, men nu fordelt over alder, tegner der sig følgende billede:

De store lyttekvanta finder man i aldersgruppen mellem 30 og 60, d.v.s. fra og med den generation, der endgyldigt er ude over uddannelsesårene, og indtil pensionsalderen. Tallene ligger her mellem 9 og 10 dagligt aflyttede P3-udsendelser.

De yngre mellem 20 og 30 og de ældre mellem 60 og 70 aflytter 6–7 P3-udsendelser dagligt, og de endnu ældre kun 4–5.

Endelig skal det siges, at alle – undtagen de ældre, pensionisterne – aflytter P3 langt mere passivt end aktivt.

De store passive P3-forbrugskvanta gør sig med andre ord gældende i de livshistorier, hvor man er nået ud over uddannelsesårene og ind i den erhvervsproduktive alder, og hvor man er placeret i den samfundsmæssige arbejdsdeling som arbejder, som funktionær i den laveste statuskategori eller som hjemmearbejdende. Det er her, vi for alvor finder det repetetive arbejde og dermed arbejdsbetingelserne for en lineær tidsoplevelse og for en fæstnelse af bevidstheden til den pragmatiske gentagelse af ens arbejdsdage og hverdage. Det er her, vi finder den belastning ved det gentagelsesbaserede arbejde, som en arbejdspsykolog ved navn Viteles nøgternt har kaldt »en af-tagen i mulighederne for at finde fornøjelse også i de timer, der tilbringes uden for arbejdet«.

Det er således også her, P3's tidløse moduler leverer deres »musikterapeutiske« indøvnning i modulerne i en lige så tidløs hverdag. Og det er her P3's uforanderlighed – the show must go on – trøster os med, at også uforanderligheden i vores egen hverdag nok skal være driftssikker.

Nis P. havde et stort P3-hit for et par år siden:

*Hvordan skal vi forklare vore børn, hvad der er smukt,
når alt det smukke er brugt?*

De' ufrivilligt anbragt i den samme gamle båd,

de får vel sejle efter samme gamle råd:

Hej-hej-hej-hej og skål i skiv'et

Hip-hip-hip Hurra for livet. . .«

¹⁾Resultaterne af denne undersøgelse er offentliggjort i »Studier i hverdagsmusikens sociologi« bd. 1 og 2, ved Per Drud Nielsen, udkommet på PubliMus i efteråret 1981.